

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-8679-3253>

Mokslinių tyrimų kryptys: lietuvių terminologija,
lietuvių medicinos terminologijos istorija.

DOI: doi.org/10.35321/all83-05

XIX A. PAB. – XX A. PR. MEDICINOS TERMINŲ DAUGIAREIKŠMIŠKUMO KLAUSIMU

On Polysemy of Medical Terms of Late 19th –
Early 20th Century

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariami daugiareikšmiai medicinos terminai, kuriuos vartojo lietuviai gydytojai XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamuosiuose tekstuose medicinos ir sveikatos klausimais. Kalbamųjų terminų tiriamojo laikotarpio medicinos terminijoje nedaug. Skirtingos tokių terminų reikšmės atsiskleidžia kontekste ar gretinant skirtinguose kontekstuose pavartotus tuos pačius terminus. Didžioji dalis terminų su skirtingomis medicininėmis (tiek pagrindinėmis, tiek ir šalutinėmis) reikšmėmis gydytojų paimti iš gyvosios kalbos terminologizuojant tos kalbos žodžius. Autoriniam daugiareikšmiškumui galima priskirti atvejus, kai skirtingas medicininės reikšmės terminui bus suteikęs (-ę) jį savo tekste (-uose) pavartojęs (-ę) gydytojas (-ai). Terminai dažniausiai vartojami dviem skirtingomis medicininėmis reikšmėmis.

Aptariant daugiareikšmius pradinio medicinos terminijos formavimosi etapo terminus, straipsnyje kartu apžvelgiamos teorinės įžvalgos daugiareikšmiškumo klausimu.

ESMINIAI ŽODŽIAI: daugiareikšmiškumas, homonimija, daugiareikšmis terminas, medicinos terminas, terminologija.

ANNOTATION

The article discusses the polysemous medical terms used by Lithuanian doctors in the texts on medical and healthcare topics written in popular scientific style at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Such terms are not numerous in the medical terminology of the period in question. Different meanings of such terms reveal in the context or when comparing the same terms used in different contexts. Most of the terms with different medical (both primary and secondary) meanings were taken by doctors from general language by transforming its words into terms. The so called author's polysemy includes such cases when a doctor(s) attribute(s) different medical meanings to the term in his/her/their text(s). Terms are usually used in two different medical meanings.

In addition to the discussion on the polysemous terms dating back to the initial stage of the formation of medical terminology, the article also reviews theoretical insights on the topic of polysemy.

KEYWORDS: polysemy, homonymy, polysemous term, medical term, terminology.

IVADINĖS PASTABOS

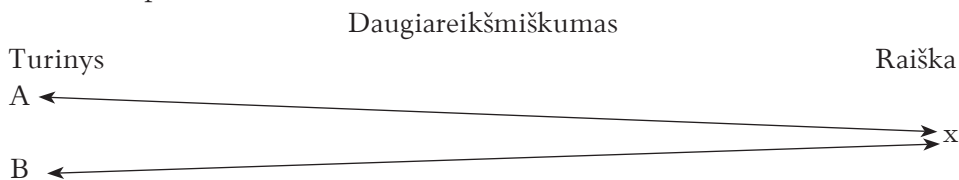
Žymus lietuvių filosofas Stasys Šalkauskis dar 1925 m. *Logos*¹ žurnale spausdintame darbe *Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija* rašė: „Jei žodis sąryšyje su tam tikru kontekstu įgauna ypatingo reikšmingumo, susidaro jam pagrindinė sąlyga naujai specialesnei prasmei įgyti. Tokiu būdu įvyksta [...] semantinė apraiška, [...] vadina[ma] polisemijos vardu, [...]. Tai „galia, kurią turi žodžiai – savintis įvairių prasmų pagal skirtingus jų vartojimo būdus ir su šitomis prasmėmis pastoviai laikytis kalboje“ (Šalkauskis 1991: 44).

Kaip žinoma, vienas iš pagrindinių terminui keliamų reikalavimų yra tikslumas, o šis siejasi su vienareikšmiškumu, kurį mėginta traktuoti kaip pagrindinį terminologijos principą (žr. Laurén, Myking, Picht 1998: 246), – vienai sąvokai įvardyti turi būti vartojamas vienas terminas, priešingu atveju toks terminas aiškintas kaip trūktinas, netikslus. Tačiau praktikoje šis reikalavimas sunkiai įgyvendinamas.

¹ *Logos* – tai religijos, filosofijos, komparatyvistikos ir meno žurnalas. Leido visuomeninė organizacija *Logos*. Jame spausdinti filosofijos, teologijos, religijotyros, menotyros, kultūrologijos straipsniai, filosofijos ir literatūros klasikų vertimai, dailės darbų reprodukcijos. Žurnalo kolegiją sudarė Lietuvos ir užsienio mokslininkai, dvasininkai. Pradėjo eiti 1921 m. Kaune, iki 1939 m. išėjo 30 numerių (leidėjas ir redaktorius P. Dovydaitis) (Stančienė 2008: 573).

Daugiareikšmiškumas² svarbus ne tik leksikologijos, bet ir terminologijos³ klausimas. Jo fenomenas plačiau ar siauriau svarstytas įvairiais istoriniais laikotarpiais, pradedant antika (žr. Тперыбов 2011: 179). Nuomonių, neretai prieštaringų, apstas lėmė daugiareikšmiškumo tyrimų aktualumą (žr. Ходакова 2009: 121).

Daugiareikšmiškumas, arba polisemija⁴, randasi, keičiantis žodžio semantinėms riboms, plečiantis arba siaurėjant jo pirminei reikšmei (žr.: Маркович 2017: 74; Вольберг 2017: 75), kai kelios (ypač vienos dalykinės srities) sąvokos įvardijamos ta pačia leksema. Grafiškai daugiareikšmiškumą galima būtų pavaizduoti šitaip⁵:

Ir kuo dažniau terminas vartojamas, tuo didesnė tikimybė rasti naujoms jo reikšmėms, t. y. rasti daugiareikšmiškumui (žr. Маркович 2017: 75). Manoma, kad daugiareikšmiškumas būdingesnis paprastos morfologinės ir darybinės sandaros žodžiui nei skoliniui arba rečiau vartojamam ir darybiškai sudėtingesnės sandaros žodžiui (žr. Маркович 2017: 75). Būta galvojančių, kad daugiareikšmiškumas apsunkina specialistų ir mokslininkų bendravimą, mat termininei leksikai, kaip minėta, būdingi vienareikšmiai santykiai: vienas ženklas – viena reikšmė (žr. Кожанов 2014), dėl to daugiareikšmiškumas tradiciškai laikytas viena iš pagrindinių terminologijos problemų, trūkumų (Гринев 1993: 99; Киселева, Росянова 2013: 116; Нашиванько 2013: 139). Vis dėlto, nepaisant to, daugiareikšmiškumas terminologijoje egzistuoja ir, matyt, šis semantinis reiškinytis turi būti leistinas, nors ir, viena vertus, termino kaip ženklo prigimtis lemia vienareikšmius ženklo ir ženklinamojo dalyko santykius, tačiau, kita vertus, terminai, būdami gyvosios kalbos žodžiai, patiria visų tos

² Nuo daugiareikšmiškumo neatsiejamas kitas semantinis reiškinytis – homonimija (plačiau žr.: Даниленко 1977: 70; Суперанская ir kt. 1989: 45; Прохорова 1996: 8; Татаринов 1996: 177; Laurén, Myking, Picht 1998: 244; Емельянова 2003: 390; Марузо 2004: 216; Ахманова 2005: 287; Jakaitienė 2009: 101–111), tačiau šiame straipsnyje jis plačiau neapartiamas.

³ Daugiareikšmius statybos liaudies terminus yra tyrinėjęs Robertas Stunžinas (Stunžinas 2009: 68–92).

⁴ Polisemija dar vadinama *semantiniu variavimu* (žr.: Татаринов 1996: 178; Кожанов 2014: 354).

⁵ Schemą nubraižė Christer'is Laurén'as, Johan'as Myking'as, Heribert'as Picht'as (žr. Laurén, Myking, Picht 1998: 244).

kalbos leksinių-semantinių procesų įtaką (žr. Даниленко 1977: 65). Realiose, o ne „idealiose“ terminijose daugiareikšmiai terminai ne retenybė. Polisemija nėra anomalija ir atsitiktinumas – ji atlieka tam tikras funkcijas. Tiesa, ilgą laiką manyta, kad daugiareikšmis leksinis vienetas yra neterminiškas ir negali turėti termino statuso (Киселева, Росянова 2013: 115).

Daugiareikšmiškumas daugelio mokslininkų suprantamas ir apibrėžiamas panašiai – tai:

- žodžio gebėjimas turėti keletą reikšmių (Даниленко 1977: 65);
- reiškiny, kai tas pats žodis turi keletą tarpusavyje susijusių reikšmių, paprastai atsirandančių keičiantis ir plėtojantis pirminei to žodžio reikšmei (Головин, Кобрин 1987: 48);
- to paties žodžio vartojimas dviem ar keliomis reikšmėmis (Суперанская ir kt. 1989: 42);
- reiškiny, kai žodis ar žodžių junginys turi kelias reikšmes (Gaivenis, Keinys 1990: 44);
- kalbos vieneto gebėjimas turėti daugiau nei vieną reikšmę (Емельянова 2003: 486);
- žodžio gebėjimas turėti skirtingų reikšmių (Марузо 2004: 216);
- to paties žodžio gebėjimas turėti keletą tarpusavyje susijusių reikšmių, paprastai atsiradusių kaip pirminės to žodžio reikšmės kitimo (modifikacijos) ir raidos rezultatas (Ахманова 2005: 335);
- terminų keliomis termininėmis reikšmėmis funkcionavimas vienoje srityje (Татаринов 2006: 177);
- reiškiny, kai terminas įvardija skirtingas vienos ar kelių artimų sričių sąvokas (Ходакова 2009: 121);
- vieno leksinio vieneto gebėjimas turėti kelias reikšmes (Chromá 2011: 46);
- reiškiny, kai žodis turi kelias tarpusavyje susijusias reikšmes (Киселева, Росянова 2013: 115);
- termino ypatybė turėti dvi ar daugiau reikšmių (Нашиванько 2013: 138).

Paprastai daugiareikšmis žodis (terminas⁶) turi pagrindinę reikšmę, iš kurios išsišakoja papildomos⁷ reikšmės (žr. Суперанская ir kt. 1989: 43).

Manoma, kad daugiareikšmiškumą lemia leksinio vieneto struktūros lankstumas, padedantis jam įgyti naują turinį (žr. Даниленко 1977: 65). Daugiareikšmių terminų gali rasti dėl bendrinės kalbos žodžių daugiareikšmiškumo, metonimijos, t. y. vieno daikto pavadinimo perkėlimo kitam daiktui, kuris susijęs su pirmuoju tam tikrais asociaciniais (pvz.: visumos ir dalies, giminės ir rūšies)

⁶ Terminas, iš kurio pagrindinės reikšmės išsišakoja naujos reikšmės, vadinamas *terminu donoru* (*термин-донор*) (Бекишева, Грошева 2017: 43).

⁷ Dar vadinamos šalutinėmis reikšmėmis (Jakaitienė 2009: 89).

ryšiais, būdu (žr. Головин, Кобрин 1987: 49). Daugiareikšmiškumo priežasčių bandoma ieškoti kalbos ekonomijoje – kalbiniai elementai naudojami „ekonomiškai“: minimalus terminologinių vienetų skaičius gali perduoti maksimalų reikšminį krūvį (žr.: Gangemi ir kt. 2000: 285, 289; Киселева, Росянова 2013: 116–117; plg. Гончарук, Гущина 2009: 123). Daugiareikšmių leksinių vienetų gali rasti ir dėl skirtingos to paties reiškinių interpretacijos (vadinamasis autoringis daugiareikšmiškumas) (žr. Киселева, Росянова 2013: 116–117).

Skiriamas kiekybinis ir kokybinis terminologinis daugiareikšmiškumas. Pirminis suprantamas kaip terminologinių reikšmių skaičius, pavyzdžiui, dvinaris daugiareikšmiškumas (terminas turi dvi reikšmes) (žr. Киселева, Росянова 2013: 117), trinaris daugiareikšmiškumas (terminas turi tris reikšmes), keturnaris daugiareikšmiškumas (terminas turi keturias reikšmes) (žr. Киселева, Росянова 2013: 118).

Kokybinį terminologinį daugiareikšmiškumą apibūdina šie atvejai: 1) tarpdalykinis daugiareikšmiškumas (kai terminai vartojami skirtingose srityse, bet juos vienija tiesioginis arba tarpininkinis ryšys tarp reikšmių), 2) konceptualusis daugiareikšmiškumas (kai vienoje dalykinėje srityje tas pats reiškinyje suprantamas skirtingai), 3) kategorinis daugiareikšmiškumas (kai tas pats terminas įvardija procesą ir rezultatą, veiksmą ir būseną, bendrą ir specialų dalyką) (dar žr. Skujiņa 2002: 46), 4) vidudalykinis daugiareikšmiškumas (kai terminas daugiareikšmis vienos dalykinės srities rėmuose) (žr. Киселева, Росянова 2013: 118), 5) daugiasistemis daugiareikšmiškumas (kai tas pats terminas yra tarpmokslinio skolinimosi rezultatas, t. y. tas pats terminas vartojamas, pavyzdžiui, technikoje, sporte, poligrafijoje, medicinoje ir kt.), 6) implicitinis daugiareikšmiškumas (kai vienareikšmį vienos kalbos terminą atitinka du ar daugiau artimų pagal reikšmę, bet skirtingų kitos kalbos terminų) (žr. Киселева, Росянова 2013: 119).

Pasitaiko, kad terminas *daugiareikšmiškumas* vartojamas kaip termino *nevienareikšmiškumas* sinonimas. Tačiau, Viktoro Tatarinovo manymu, *daugiareikšmiškumas* tėra tik viena *nevienareikšmiškumo* atmaina. Terminologas į mokslo apyvartą įvedė sąvokas *ambisemija*⁸ ir *eurisemija*⁹ kaip rūsines sąvokos *nevienareikšmiškumo* atmainas.

⁸ *Ambisemija* (амбисемия) – viena iš termino *nevienareikšmiškumo* rūsijų. *Ambisemijos* sąvoką 1987 m. pagrindė V. Tatarinovas. *Ambisemija* (lot. *ambi-* ← gr. *ἀμφί* „aplink, apie“ + *σῆμα* „ženklas“) – termino ypatybė funkcionuoti kalboje su skirtinga semantikos apimtimi, ypatybė, kuri nulemta daugelio ekstralingvistinių veiksnių (terminas vartojamas skirtingų mokyklų, mokslininkų, skirtingais mokslo vystymosi tarpsniais) (Татаринов 2006: 14; dar plg. Našivanko 2013: 141–143). Šis reiškinyje dar vadinamas *konceptualiuoju daugiareikšmiškumu* (концептуальная многозначность) (Сакаева 2017: 114).

⁹ *Eurisemija* (эврисемия) – viena iš termino *nevienareikšmiškumo* rūsijų. Terminą pradėjo vartoti V. Tatarinovas 1987 m. *Eurisemija* (gr. *εὕρεσις* „platus“ + *σῆμα* „ženklas“) suprantama kaip termino ypatybė sietis su neapibrėžtu denotatų skaičiumi. *Eurisemija* paprastai būdinga bendriesiems

reikšmiškumas atžvilgiu. *Ambisemija* suprantama kaip turinio neapibrėžtumas, *eurisemija* – kaip termino ypatybė sietis su neapibrėžtu denotatų skaičiumi, o *polisemija* – kaip termino ypatybė turėti dvi ar daugiau reikšmių, atspindinčių tarpusavyje susijusių sąvokų loginius ryšius. Minėtos sąvokos išsidėsto šitaip: *monosemija* – *ambisemija* – *polisemija* – *eurisemija* (Татаринов 2006: 44).

Taigi, ilgainiui po prieštarų nuomonių kovos į daugiareikšmiškumą imta žiūrėti kiek kitaip – kaip į „dėsninę kalbos sistemos reiškinį, kuris atskleidžia semantinę kalbos judrumą, žmonių gebėjimą ekonomiškai sisteminti nekalbinę tikrovę (žr. Jakaitienė 2009: 87). Vienareikšmiškumas terminologijoje taip pat imamas suprasti kiek laisviau – tik kaip tendencija, pageidautina ypatybė arba racionalus terminams keliamas reikalavimas (žr. Нашиванько 2013: 139; plg. Keinys 1982: 89–90). Nes vienareikšmiškumas nėra termino savybė, o tik jam keliamas reikalavimas. Aleksandras Reformatskis rašė, kad termino vienareikšmiškumą (monosemiškumą) reikia suprasti tik terminologinio lauko, t. y. tam tikros terminologijos, ribose (žr. Суперанская ir kt. 1989: 44, 47).

Objektas – ne vieną reikšmę turintys medicinos terminai, kurie rasti pavaruoti XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių gydytojų populiarinamuosiuose tekstuose medicinos ir sveikatos klausimais¹⁰. Atsirenkant šaltinius vadovautasi keliais principais. Pirmą, imtos žymių lietuvių gydytojų (Antano Vileišio, Kazio Griniaus, Stasio Matulaičio, Juozo Bagdono, Kazimiero Jokanto, Vinco Kudirkos ir kt.) parašytos knygelės ar straipsniai laikraščiuose, vienas kitas straipsnis – kalendoriuose. Antra, imti medicinos ir sveikatos srities tekstai, kurie minėtų gydytojų buvo rašyti populiariai ir skirti paprastiems žmonėms skaityti. Tekstų gausumu išsiskiria gydytojo A. Vileišio ir K. Griniaus darbai. Ypač daug populiarinamųjų knygelių ir straipsnių laikraščiuose paskelbė A. Vileišis. K. Grinius daugiausia rašė savo redaguojamame *Sveikatos* laikraštyje. Iš nespecializuotų periodinių laikraščių, kuriuose buvo skelbiama gydytojų medicinos straipsnių, galima minėti *Ūkininką*, *Varpą*, *Šaltinį*, *Vilniaus žinias*, *Artoją*, *Gydytoją*, *Sveikatą*.

Tikslas ir uždaviniai. Užsibrėžta patyrinėti daugiareikšmius pradinio lietuvių medicinos terminijos formavimosi etapo terminus. Siekiant šio tikslo keliami tokie uždaviniai: 1) surinkti ne vieną reikšmę turinčius medicinos terminus iš XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamųjų tekstų; 2) remiantis kontekstu identifikuoti tų terminų reikšmes ir jas aprašyti; 3) pasižiūrėti, kas būdinga šiems terminams ir kokios jų kilmės prielaidos medicinos terminijoje.

mokslo terminams ir bendriesiems technikos terminams. Tokių terminų semų sudėtis leidžia terminui būti begaliniareikšmiu (Татаринов 2006: 247). Šis reiškinys dar vadinamas *plačiareikšmiškumi* (широкозначность) (Гончарук, Гущина 2009: 123).

¹⁰ Išsamesnę šio laikotarpio medicinos šaltinių apžvalgą žr. Zemlevičiūtė 2009: 71–83.

Metodika. Aptariant daugiareikšmius medicinos terminus remiamasi aprašomuoju analitiniu (daugiausia), interpretavimo ir gretinamuoju metodais. Pastarasis taikomas gretinant medicinos terminų reikšmes su akademiniame *Lietuvių kalbos žodyne* (toliau – LKŽ) ir *Medicinos terminų žodyne* (toliau – MedŽ) fiksuotomis reikšmėmis, žiūrima bendrybių ir skirtubių, taip pat sutapties ar skirties atvejų. Daug dėmesio skiriama medicinos terminų kontekstui – pateikiama iliustracinių sakinių originalo kalba, nes tik kontekste visiškai atsiskleidžia termino turinys (žr.: Гончарук, Гущина 2009: 125; Маркович 2017: 76; Вольберг 2017: 75; Соколов, Кириллова 2017). Tiriamoji medžiaga aptariama tarsi atskirais straipsniais, t. y. didžiosiomis pusjuodėmis raidėmis rašomas terminas, po brūkšnio pateikiamos reikšmės ir jų aptarimas, lotyniški atitikmenys. Vaizdumo dėlei terminai ir jų reikšmės pateikiami lentelėse.

Tiriamuosiuose šaltiniuose daugiausia pasitaiko dvireikšmių (yra vienas tri-reikšmis ir vienas keturiareikšmis) kūno dalių ir organų, ligų pavadinimų bei vienas kitas kitokias medicinos sąvokas įvardijantis pavadinimas.

Toliau aptariamas pluoštas ne viena reikšme vartotų medicinos terminų, surinktų iš įvairių populiarinamųjų tos srities tekstų. Jie pateikiami trijose grupėse pagal terminų turimų reikšmių skaičių.

DAUGIAREIKŠMAI MEDICINOS TERMINAI XIX A. PAB. – XX A. PR. TEKSTUOSE

1. Dvinariai daugiareikšmiai medicinos terminai. Tai gausiausia medicinos terminų grupė – dažniausiai terminai tekstuose rasti pavartoti dviem skirtingomis medicininėmis reikšmėmis.

VEIDAS – „**veidas**“ (lot. *facies*) ir „**skruostas**“ (lot. *zygoma*). Terminas *veidas* lietuvių gydytojų vartotas įprasta „veido“ (visumos) (pagrindine) ir „skruosto“ (dalies) (šalutine) reikšmėmis.

Pagrindine reikšme *veidą* vartojo išimtinai visi kalbamojo laikotarpio gydytojai: Adomas Sketeris (1890, 1893), Antanas Vileišis (1895, 1899, 1901, 1903–1915, 1918, 1924), Eliziejus Draugelis (1914), Jonas Basanavičius (1898), Jonas Šliūpas (1885, 1887), Juozas Bagdonas (1890, 1892, 1913, 1921), Kazimieras Jokantas (1912–1914), Kazys Grinius (1909–1911, 1913, 1920, 1921), Petras Avižonis (1900 (1899), 1911, 1913, 1920), Petras Matulaitis (1888), Pranas Matulaitis (1911), Stasys Matulaitis (1895–1897, 1902), Vincas Kudirka (1889, 1895):

[...], opelei pasirodžius, visą kuną jo išberia spuogai, kurie kartais pasirodo ir ant **veido**, subiauroja jį, ir tada jau visi pamato, kas per liga apnyko žmogų. BL 1904 6

Į kokią trečią dieną, žiurėk, pradeda kuną bert, daugiausiai nuo **veido** ir galvos, iš pradžių raudonais taškeliais, spuogeliais, kai spilkos galvutėmis. SvK 1910 8 1

„Skruosto“ reikšme terminą *veidas* vartojo gydytojas J. Bagdonas (1890), St. Matulaitis (1902). Beje, pasakytina, kad minėta reikšmė *veidas* dažniausiai vartojamas daugiskaitos forma:

*Prakaitą mes jaučiame tik tada, kada, ar sunkiai dirbant ar esant šiltame ore, prakaito taip daug ima eiti iš mūsų kuno, jog jis nenuspėja tuojau nugaruoti ir ant mūsų uodos pasidaro dideli vandens lašai, kurie ima riedėti mums per **veidus**, pečius ir rankas.* ŽK 1902 133

*Taip-pat iššokę į šalis **veidai**, žymys tipiškas žemesnių giminių svieta [...].* Vrp 1890 3 39

Terminas	Reikšmės
veidas	veidas
	skruostas

PILVAS – „pilvas“ (lot. *venter*) ir „skrandis“ (lot. *gaster*). Terminas *pilvas* gydytojų vartotas „kūno dalies, kurioje yra virškinimo organai“ (pagrindine) ir „plačiausios virškinamojo kanalo dalies – skrandžio“ (šalutine) reikšmėmis.

Pilvą jo pagrindine reikšme vartojo beveik visi gydytojai: A. Sketeris (1893, 1910, 1911), A. Vileišis (1895, 1899, 1901–1910, 1912, 1914, 1915), E. Draugelis (1915), J. Bagdonas (1892, 1913), J. Basanavičius (1898), J. Šliūpas (1885), K. Grinius (1890, 1909, 1913, 1920, 1921), K. Jokantas (1910, 1912), P. Avižonnis (1898, 1900 (1899)), P. Matulaitis (1888, 1890), St. Matulaitis (1896, 1902, 1913), V. Kudirka (1889, 1895):

*Ligonį išberia ne tik iš viršaus, bet ir burnoj, gomuryj, gerklėj, dagi, sako, **pilve** ir žarnose.* U 1892 6/7 233

*Widutiniszkas wartojimas tabako suugždina skilwi ir grobus, kuriuos atwaro i juduma, per ka **pilwas** savo czėsu išsitusztina.* LB 1885 2 6

A. Vileišis *pilvu* (1895, 1905, 1924) vadino skrandį:

*Todėl nepridėra gerti ir valgyti perdaug karštų daiktų, nes gali pakenkti dantims ir **skrandžiui** (**pilvui**).* VŽ 1905 289 4

Šis gydytojas dažnai greta pateikdavo du sinoniminius šio virškinimo organo pavadinimus: *pilvas* (*skilvys*) NG 1924 85, *pilvas* (*skrandis*) SG 1905 16, *skilvys* (*pilvas*) NG 1924 78, *skilvys*, arba *pilvas* NG 1924 78, *skrandis* (*pilvas*) VŽ 1905 289 4, KU 1906 55:

Todėl neprisidėra gerti ir valgyti per daug karštų daiktų, nes gali pakenkti dantims ir skrandžiui (pilvui). VŽ 1905 289 4

Skrandį *pilvu* vadino ir kiti gydytojai – K. Grinius (1890), St. Matulaitis (1896, 1913), P. Avižonis (1899):

Kelias-gi tas ve koksai yra: burna, stemplė (gerkle į pilvą), pilvas, laibosios [...] žarnos ir storosios, kurios užsibaigia užpakalio vartais. U 1890 3 39

Kaip gydyti skilvio (pilvo) ir žarnų ligas. U 1896 4 28

Terminas	Reikšmės
pilvas	pilvas
	skrandis

PILVELIS – „širdies skilvelis“ (lot. *ventriculus*) ir „skrandis“ (lot. *gaster*). Terminu *pilvelis* įvardyti skirtingų sistemų – širdies ir kraujagyslių bei virškinimo – organai.

A. Vileišis terminą *pilvelis* vartojo „širdies skilvelio“ reikšme:

Va akimirksniu susigniauzė abu prieširdžiu. Užsivėrė skylės abiejų didžiųjų ir plaučių venų, atsivėrė dangčiai, gulientieji prie įėjimo į pilvelius (kamaras), ir kraujas iš viršutinių kambarų perėjo į apatines. Bet nepraslinko dar sekundėlė, kaip susigniauzė jau ir pilveliai. GŽK 1902 54

A. Vileišis *pilveliu* taip pat vadino ir skrandį (1899, 1902, 1903, 1905, 1907, 1909–1911, 1915):

Šitos bakterijos, patekusios į žmogaus skilvelį (pilvelį), jei nenunyksta nuo rugštaus jo skystimo, pereina į žarnas, ir ten gerai įsivaissinusios sukelia viduriavimą (žyvatą) ir vėmimą. LimpL 1915 109–110

Šitos bakterijos patenka į žarnų kanalą iš skilvio (pilvelio). ChK 1907 3

A. Vileišis dažnai greta pateikdavo du sinoniminius šio virškinimo organo pavadinimus: *pilvelis* arba *skilvis* DŽ 1903 24, *skilvelis* (*pilvelis*) Gdt 1915 4 13,

skilvėlis (pilvelis) LimpL 1915 110, skilvys (pilvelis) ChK 1907 3, skrandis (pilvelis) Šlt 1911 39 460:

*Jeigu jam į skrandį (**pilvelį**) patekę maži gyvūnėliai, lizdininkų (lisninkų) kiaušinėliai arba bakterijos, tai jis neatbūtinai susirgs. Šlt 1911 39 460*

Skrandį *pilveliu* vadino ir kiti gydytojai – A. Sketeris (1911), K. Jokantas (1912, 1913), M. Kuprevičius (1919), St. Matulaitis (1913):

*Kiloti jaučiasi ne visai sveikais: kila visados mažina darbo spėkas ir juo didesnė kila, juo daugiau kenkia žmogaus sveikatai; kiloti tankiai skundžiasi, kad **pilvelis** ne gerai virina valgį, kad viduriai kieti, pripusti ir dieglių pilni. SvK 1911 11 3*

*Turėdamas pilną **pilvelį** maisto ilgai nebijosi šalčio, nes **pilvelis** bus tau krosniu, iš kurio šilima kraujo srovėmis išsiskirstis po visą kūną. BK 1913 61*

Terminas	Reikšmės
pilvelis	širdies skilvelis
	skrandis

NOSIS – „**nosis**“ (lot. *nasus*) ir „**šnervė**“ (lot. *naris*). Terminas *nosis* gydytojų vartotas „uoslės organo“ (visumos) ir „nosiaskylės“ (dalies) reikšmėmis.

Pagrindine reikšme terminą *nosis* vartojo beveik visi gydytojai: K. Grinius (1897, 1909–1913, 1920, 1921), A. Vileišis (1895, 1901–1915, 1918, 1924), St. Matulaitis (1896, 1902), P. Avižonis (1900 (1899), 1904, 1907, 1911, 1920), V. Kudirka (1889), A. Sketeris (1912), J. Basanavičius (1880, 1883, 1898), K. Jokantas (1912, 1913), E. Draugelis (1915, 1918), P. Matulaitis (1890), J. Bagdonas (1890, 1892, 1913, 1914, 1921), Pr. Matulaitis (1911):

*Liga labai įvairuoja: vienam ligoniui liga labiau plaučius, gerklę ir **nosį** apninka, kitam – vėdarėlį bei žarnas, trečiam – kaulus ar raumenis gelia. TS 1918 36 14*
*Slogos nėra, lūpų neišberia, dažnai iš **nosies** kraujas bėga. KMŠK 1915 9*

„Nosiaskylės“ reikšme *nosį* vartojo A. Vileišis (1901–1903, 1905, 1907), St. Matulaitis (1902), K. Grinius (1909):

*Kvėpavimas **nosimis** naudingas dar ir tuo, jog pakol jis pereina iš oro per **nosis**, ant drėgnos glitinės uodelės nugula didžiuma dulkių ir kitų pragaištingų mums daiktų, kurie be to patektų į plaučius. ŽK 1902 55*

[...] oro sriovė įsiverčia tuomet į plaučius, įeidama per **nosis**, burną ir kvėpavimo gerklę. GŽK 1902 34

Terminas	Reikšmės
nosis	nosis
	šnervė

KRUVINAS VIDURIAVIMAS – „**dizenterija**“ (lot. *dysenteria*) ir „**kruvina diarėja**“ (lot. *diarrhoea cruenta*). Terminas *kruvinas viduriavimas* St. Matulaičio vartotas „dizenterijos“ reikšme 1897 m. straipsnyje „Dizenterija arba kruvinas viduriavimas“. Tačiau šis lietuviškas terminas minėtas tik straipsnio pavadinime, o pačiame straipsnyje gydytojas vartojo skolinį *dizenterija*.

A. Vileišis terminu *kruvinas viduriavimas* (1908) yra įvardijęs kitą ligą – kruviną diarėją. *Naminio gydytojo* knygelėje jis paaiškino, kuo skiriasi kruvinas viduriavimas nuo dizenterijos:

Viduriavimas kruvinas¹¹. Yra tai pavojinga žarnų liga. Išmatose yra kraujas juodas, sukrešėjęs, o kai-kada raudonas. Nuo disenterijos skiriasi tuo, kad sergąs ne-jaučia skaudėjimų ir reikalo taip dažnai bėgioti laukan. NG 1908 75

Terminas	Reikšmės
kruvinas viduriavimas	dizenterija
	kruvina diarėja

Kadangi tai vienetiniai *kruvino viduriavimo* pavartojimo minėtomis reikšmėmis atvejai, gali būti, kad tai atsitiktinis ar individualus reiškinys. Tad čia galima būtų kalbėti apie autorinį daugiareikšmiškumą.

DRUGYS – „**maliarija, drugys**“ (lot. *malaria*) ir „**protarpinis karščiavimas**“ (lot. *febris intermittens*). Terminas *drugys* vartotas „maliarijos“ ir „protarpinio karščiavimo“ reikšmėmis. Šias ligas įvardijantys terminai turi bendrą šalčio krėtimo semą.

Gydytojai A. Sketeris (1893), A. Vileišis (1892, 1895, 1901, 1905, 1906, 1908, 1909, 1911–1915, 1924), E. Draugelis (1914, 1915), K. Grinius (1889, 1911, 1920, 1921), P. Avižonis (1908, 1920), P. Matulaitis (1890) terminą *drugys* dažniausiai vartojo „maliarijos“ reikšme:

Drėgnų ir pelkėtų vietų pasaulyje labai daug ir stovinčio vandens; todėl nenuostabu, kad drugiu serga daugelis žmonių. Gdt 1914 11 62

¹¹ Kursyvas originale.

*Italijos apygardose, kur nuolatai viešpatauja liga, vadinama **drugiu**, pavojingiausios yra tos vietos, kame nėra saulės; ten yra niekuomet neišdžiūstančios balos, ten daugybė įvairių uodų, išnešiojančių **drugio** nuodus. Valakų patarlė sako: „Kur neįeina saulė, ten įeina daktaras.“* KU 1906 11

Reikia pažymėti tai, kad *drugio* terminas vartotas ir kita reikšme. Antai M. Kuprevičius 1897 m. straipsnyje greta *drugio* užrašė lotynišką atitikmenį *febris intermittens*. Dabartinėje medicinos kalboje šio lotyniško termino lietuviškas atitikmuo yra *protarpinis karščiavimas* (temperatūros kaitaliojimas kas 1–2 dienos) MedŽ 200. Šia reikšme *drugys* galėjo būti pavartotas ir E. Draugelio (1914, 1915) bei A. Vileišio (1903) darbuose, plg.:

*Apsirgus kruvinąja paliuosuoja vidurius, pradeda krėsti **drugys**, kai-kada tąso vemti.* KMŠK 1914 14

*Bet toksai ligonio šildymas, kuomet jis yra kratomas **drugiu**, visai nenaudingas, nes šis šalčio krėtimas reiškia, juog jo viduriuose yra didelis karštis.* PP 1903 105

Terminas	Reikšmės
drugys	maliarija
	protarpinis karščiavimas

DUSULYS – „**dispnėja**, **dusulys**“ (pasunkėjęs kvėpavimas) (lot. *dyspnoea*) ir „**bronchinė astma**“ (lot. *asthma bronchiale*). Terminas *dusulys* vartotas „dispnėjos“ ir „bronchinės astmos“ reikšmėmis. Šias ligas įvardijantys terminai turi bendrą dusimo semą.

Gydytojų J. Šliūpo (1885), V. Kudirkos (1895), St. Matulaičio (1902), A. Vileišio (1903, 1905, 1907, 1908, 1910, 1911, 1913, 1915, 1924), K. Griniaus (1910, 1921), Pr. Matulaičio (1911) terminas *dusulys* vartotas „dispnėjos“ reikšme:

*Žmonės, gyvenantieji tokiose grintelėse, dar jaunystėje skundžiasi jau ant silpnumo, **dusulio**, kosulio, galvos svaigimo ir kitų nesmagumų, kurie paeina nuo kvėpavimo pagadintu oru.* ŽK 1902 128

M. Kuprevičius *dusuliu* yra pavadinęs kitą ligą; tą liudija greta pateiktas lotyniškas atitikmuo: *dusulys – astma bronchiale* Vrp 1897 3 41. Dabar *asthma bronchiale* yra *bronchinė astma* MedŽ.

Terminas	Reikšmės
dusulys	dispnėja
	bronchinė astma

VABALĖLIS – „parazitas, kenkėjas“ (lot. *parasitus*) ir „mikrobas, mikroorganizmas“ (lot. *microbium*). Gydytojai daug rašė apie ligas, todėl jiems reikėjo terminų ligų sukėlėjams pavadinti. Svarbu pažymėti, kad jie nesitenkino seniai medicinos moksle žinomais skoliniais, bet ieškojo savų, lietuviškų, žodžių tiems sukėlėjams įvardyti. Vienas iš tokių jų terminologizuotų žodžių buvo de-minutyvas *vabalėlis*, kurį gydytojai vartojo ne viena reikšme.

Terminas *vabalėlis* gydytojų raštuose fiksuotas dviem – „parazito“ ir „mikro-bo“ – reikšmėmis. Pirmuoju atveju įvardijamas akimi matomas gyvis, parazitas, antruoju – akimi nematomas gyvis, ligos pradmuo; šiuos terminus vienija bendra užkrečiamumo sema.

E. Draugelis *vabalėlio* terminą vartojo rašydamas apie drabužines utėles, kurios platina dėmėtosios šiltinės ligą:

Gi paskutinis mokslo žodis sako, kad dėmėtosios šiltinės mikrobai esti kraujuje ir užsikrečiama drapaninėmis utelėmis. Nors išrodyta, kad kiti vabalėliai šiltinės ne-platina, bet naikinti reikia juos visus, nes jie gali būti kenksmingi kituose atvejuose (blusos platina raupus ir t. t.). KMŠK 1915 11

A. Vileišis 1903 m. knygoje *vabalėlio* terminą pavartojo „akimi nematomo ligos sukėlėjo“ reikšme; tą rodo šalutinis dėmuo *ligų*:

Neseniai tapo patirta, kad saulės veiksmas per ilgą laiką net gali užmušti ligų vabalėlius, kuriais užsikrečia sveikieji sergančiojo liga. PP 1903 98

Terminas	Reikšmės
vabalėlis	parazitas, kenkėjas
	mikrobas, mikroorganizmas

SĖKLA – „ligų užuomazga“ ir „sperma, sėkla“ (lot. *sperma*). Terminas *sėkla* vartotas dviem skirtingomis – „ligų užuomazgos“ ir „spermos“ – reikšmėmis. Turi bendrą gyvybės užuomazgos semą – pirmuoju atveju naujo žmogaus gyvybės, antruoju atveju – ligos.

Sėklos terminu K. Grinius, J. Basanavičius ir St. Matulaitis vadino ligų užuomazgas:

Kolerôs sêklops jau ant vietôs beliekant, veik gali ji dar su biauresniu narsavimu iszsipłesti [...]. A 1883 4 111

Daugiausia jau ištikrųjų tymais besergą, jau karščiudami dar kelias dienas vaikščioja ir tymų sêklas aplinkuj sėja. Svk 1909 5 2

Pažymėtina, kad LKŽ žodis *sêkla* šia reikšme nefiksuotas.

K. Jokantas straipsnyje „Keletas žodžių apie bakterijas“ (1910) terminu *sêkla* vadino ir bakterijų reprodukcinę ląstelę:

Daug daugiau karščio pakenčia bakterijų sêklos¹², vadinamosios sporos¹³. Art 1910 15 54

Kai-kurios ligádarės bakterijos ore bedžiudamos išgaišta ir pertai negali užkrėsti. Kitos gi jau patvarios: užėjus didesniau sausumui ar šiaip nelinkioms sąlygoms, išduoda vadinamasias sporas, kurios jau gali pasitaikinti prie visa-ko [...]. Art 1910 25 93

„Spermos“ reikšme K. Grinius (1910–1912), P. Matulaitis (1890), Pr. Matulaitis (1915) vartojo *sêklos* terminą. K. Griniaus straipsniuose pasitaikė ir terminai *vyriškoji sêkla* (1910), K. Griniaus (1911) ir A. Vileišio (1899) raštuose – *vyro sêkla*:

Syphilis yra viena iš nedaugelio ligų, kurios persiduoda nuo tėvų vaikams, tiesiog sêkloje. LytL 1915 14

Iš to uždegimo sêklų kanalėliai užsitakuoja ir iš kiaušių sêkla nebeišeina, o be vyro sêklos moteriškė nepastos neščia. Svk 1911 11 3

Terminas	Reikšmės
sêkla	sperma
	ligų užuomazga

2. Trinariai daugiareikšmiai medicinos terminai. Tiriamojoje medžia-
goje rastas tik vienas terminas, kuris vartojamas trimis skirtingomis medicini-
nėmis reikšmėmis.

DIEGLIAI – „diegliai“ (lot. *colica*), „nerviniai diegliai“ (lot. *colica ner-
vosa*) ir „neuralgija, nerviniai skausmai“ (lot. *neuralgia*). Terminas *diegliai*

¹² Kursyvas originale.

¹³ Kursyvas originale.

vartotas trimis – „vidurių skausmų“, „nervinių dieglių“ ir „neuralgijos“ – reikšmėmis. Jis įvardija skirtingo pobūdžio negalavimus, tačiau esama vienos bendros diegimo, diegiamo skausmo semos.

Dabartinėje medicinos kalboje *diegliai* paprastai reiškia „vidurių skausmus“. Šia reikšme terminą *diegliai* vartojo K. Grinius (1921), A. Sketeris (1911) ir A. Vileišis (1907, 1908, 1911, 1914, 1915, 1924):

*Kietas vanduo ne taip tinka gerti, kaip minkštas. Jis turi negerą skonį, kartais išsaukia viduriuose **dieglius** [...] Šlt 1911 39 460*

*Kas ištikrųjų nežino, kad paprastasai rūgusis pienas, pagamintas iš žalio pieno, sugadina netiktai ligoniams, bet net sveikiems vidurius, iššaukdamas juose stiprius skausmus, **dieglius** ir viduriavimą. VŽ 1907 101 2*

Terminą *diegliai* (1889, 1892, 1895, 1902, 1905, 1910, 1911, 1920, 1921) gydytojai vartojo rašydami ir apie kitokio pobūdžio dieglius, t. y. dieglius įvairiose kitose kūno vietose:

*Geraį apžiūrėjęs vaikus ir pačią Kabailienę, kuri juo toliaus, vis labiau skundėsi ant įsimetusią į kojas **dieglių**, daktaras patarė Kabilai išsikraustyti iš tos lindynės ir įsikurti sveikesnėje vietoje. SG 1895 3*

*Ne vienam atsitiko, kad vėjas perputė, ir sprandas kaip vilko sustiro; arba, vienas marškiniui ir apšilusiam į strėnas vėjas **dieglius** įputė: nei atsisėst, nei susireist, baisus **diegliai** per juostą abipusiai strėnkaulio. Svk 1910 5 7*

A. Vileišis sudarė sudėtinių terminų: *diegliai pilvo gale* PatM 1899 8, *diegliai kairiame šone* VŽ 1905 118 4, *diegliai viduriuose* NG 1908 93, *diegliai šone* Art 1910 28 105, *diegliai tarp pečių* Art 1910 28 105.

K. Grinius 1920 m. straipsnyje ir 1921 m. knygoje apibrėžė *dieglių* terminą, be to, vartojo jį kaip *neuralgijos* sinonimą:

***Diegliai (neuralgijos)** esti įvairiose vietose. Dažniausiai **dieglys** įpuola: 1) į šonus, 2) į veido bet kurią pusę, 3) į pakaušio pusę, 4) į rankas, 5) į kojas ir į kitas vietas. Atsiranda nuo nervų sujaudinimo ar uždegimo. ŽL 1921 10*

Bet K. Griniaus *diegliai* šiame straipsnyje galėtų reikšti ir *nervinius dieglius* (lot. *colica nervosa* MedŽ 113).

Lotynišką atitikmenį *neuralgia* greta *diegliai* savo straipsnyje užrašė ir M. Kuprevičius: *dieglys – neuralgia* Vrp 1897 3.

Terminas	Reikšmės
diegliai	diegliai (vidurių skausmai)
	nerviniai diegliai
	neuralgija, nerviniai skausmai

3. Keturnariai daugiareikšmiai medicinos terminai. Tiriamojoje medžiagoje pasitaikė vienas terminas, kuris rastas pavartotas net keturiomis skirtingomis medicininėmis reikšmėmis.

GYDYKLA – „**medikamentas, vaistas**“ (lot. *medicamentum*), „**kurortas**“ (vok. *Kurort*), „**ligoninė**“ (lot. *hospitalium*) ir „**sanatorija**“ (lot. *sanatorium*). Terminas *gydykla* vartotas „vaisto“, „kurorto“, „ligoninės“ ir „sanatorijos“ reikšmėmis. Šiuos terminus vienija bendra gydymo sema.

Terminu *gydykla* K. Grinius (1910), A. Sketeris (1906), J. Šliūpas (1885) yra vadinę vaistą:

*Jis taria, kad daktarai turėšę ligoniams nudalyti **gydyklas** pagal jutumą ir nejutumą ligoniui, taip kad „jutėliams“ užtektu mažmenos tipiszko vaisto. A 1885 10/11 325*

*Dažnai prisieina imt, jei yra vidurių sukietėjimas, **gydyklų** viduriams praliuosuoti [...]. Svk 1910 11 5*

Vietovė, turinti gamtinių gydomųjų priemonių ir veikiančių gydyklų, 1908 m. knygelėje A. Vileišio vadinta terminu *gydykla*:

*Buvo patėmyta vieno daktarų, užsiimančių liuosa praktika **gydykloje** (**kurorte**), į kurią būdavo prisiunčiami džiovininkai, kad siuvėjai, kurie atvažiuodavo į šitą miestelį dėl uždarbio ir užsiimdavo pertaisymu ligonių drabužių, labai tankiai patįs susirgdavę džiova. VŽ 1908 96 4*

A. Vileišis „ligoninės“ reikšme pirmajame knygos *Ką daryti, kad sveiki būtume ir ilgai gyventume* leidime (1895) yra pavartojęs terminą *gydykla*:

*Vienok niekas teip nepadės ligoniui ir neaprupš kitų nuo užkrečiamųjų ligų, kaip paguldymas ligonio atskiroj **gydykloje**. SG 1895 32*

Gydymo įstaigą, kurioje gydoma gamtos priemonėmis, St. Matulaitis 1913 m. straipsnyje vadino terminu *gydykla*:

Daugelis ligonių prieš įstodami į gydyklą, jau buvo gydęsi bromu [...]. MG 1913 1 16.

Rūšinį terminą su pagrindiniu gydyklos („sanatorijos“ reikšmė) dėmeniu yra pavartojęs St. Matulaitis:

Gydyt. Amman'as aprašo [...], kaip gydo epileptikus Züricho epileptikų gydykloj. MG 1913 1 16

Terminas	Reikšmės
gydykla	vaistas
	ligoninė
	kurortas
	sanatorija

Baigiant svarbu pažymėti, kad lietuviai gydytojai, rašydami medicinos ir sveikatos klausimais, terminų pirmiausia ieškojo gyvojoje kalboje. Šioji buvo pagrindinis žodžių jiems reikalingoms medicinos sąvokoms įvardyti šaltinis. Daugumą šios kalbos žodžių gydytojai pritaikė medicinos terminijos reikšmėms – tuos žodžius terminologizavo. Tad drąsiai galima teigti, kad tiriamojo laikotarpio medicinos terminija yra mažiausiai nutolusi nuo gyvosios kalbos, taigi ir perėmusi iš jos visas jai būdingas ypatybes, taip pat ir daugiareikšmiškumą. Gydytojai vartojo žodžius paprastiems žmonėms žinomomis medicininėmis reikšmėmis, mat šie ir buvo pagrindiniai jų raštų skaitytojai. Jie nekūrė ir nesiskolino terminų, jei rasdavo jų gyvojoje kalboje. Taigi, jei kuris žodis žmonėse vartotas ne viena medicinine reikšme, tai jis ir gydytojų raštuose vartotas tomis reikšmėmis. Šitai patvirtina medicinos terminų ir jų reikšmių palyginimas su LKŽ. Matyti, kad dauguma medicininių reikšmių fiksuotos gyvojoje kalboje.

Atliktas tyrimas patvirtina teorinį teiginį, kad semantinė derivacija – pavadinimas paprastosios kalbos žodžiu – buvo pats prieinamiausias, paprasčiausias ir patogiausias būdas (Прохорова 1996: 13–14) pradiniam daugelio terminijų formavimosi etape, nes nebuvo didelio kalbinių priemonių pasirinkimo specialioms sąvokoms įvardyti. Šis būdas, kaip matyti aptarus tiriamąją medžiagą, taip pat būdingas pradiniam lietuvių medicinos terminijos formavimosi etapui.

Reikia pasakyti, kad medicinos terminų, kurie įvardija daugiau nei vieną sąvoką, peržiūrėtuose tiriamojo laikotarpio tekstuose nėra gausu. Tai patvirtina kai kurių tyrėjų teiginį, kad daugiareikšmiškumo reiškinys medicinos terminologijoje retas (Сакаева 2017: 111; plg. Соколова, Кириллова 2017; Бекишева, Грошева 2017).

APIBENDRINAMOSIOS IŠVADOS

Daugiareikšmiškumas pradiniam lietuvių medicinos terminijos formavimosi etapui nelabai būdingas – iš gana gausaus šaltinių kiekio (peržiūrėti 98 įvairios apimtys ir skirtingų autorių gydytojų XIX a. pab. – XX pr. populiarinamieji medicinos ir sveikatos srities tekstai) aptikta tik vienuolika terminų, kurie gydytojų pavartoti ne viena medicinine reikšme.

Nustatyta, kad tiriamojo laikotarpio kai kurių medicinos terminų ribos nebuvo labai griežtos. Tokie terminai neturi pagrindinių moksliniams terminams būdingų požymių, pavyzdžiui, tikslumo, jie pavaldūs gyvosios kalbos dėsniams, nes iš jos gydytojų ir imti vartoti.

Terminų skirtingos medicininės reikšmės visiškai atsiskleidžia tik kontekste ar gretinant skirtinguose kontekstuose pavartotus tuos pačius terminus. Taigi, galima sutikti su teiginiu, kad kontekstas turi didelę reikšmę atpažįstant daugiareikšmius terminus, nes be konteksto sunku būtų nustatyti, kokia reikšme terminas yra pavartotas.

LKŽ duomenimis, didžiosios dalies terminų, kuriuos vartojo gydytojai savo populiarinamuosiuose tekstuose, medicininės reikšmės žinomos gyvojoje kalboje.

Daugiareikšmiai medicinos terminais eina gyvosios kalbos žodžiai, ir tomis reikšmėmis gydytojų perimti iš tos kalbos. Taigi, galima teigti, kad ištirti terminai dar nebuvo nutolę nuo gyvosios kalbos, ir jų daugiareikšmiškumas radosi tos kalbos žodžių terminologizavimo procese, kitaip sakant, medicinos terminų daugiareikšmiškumas radosi iš gyvosios kalbos žodžių daugiareikšmiškumo. Kita vertus, pavartoti medicinos srities tekstuose, jie jau nėra gyvosios kalbos žodžiai, o terminai. Tad einant terminologizavimo keliu daugiareikšmiškumo mažėja. Tai paneigia teiginį, kad daugiareikšmiškumas terminologijoje yra paplitęs.

Atliktas tyrimas paneigia teorinę įžvalgą, kad paprastos morfologinės ir darybinės sandaros terminas linkęs į daugiareikšmiškumą. Didesnė dalis aptartų medicinos terminų yra vediniai, o vienas iš jų – sudėtinis terminas.

Pastebėta, kad kai kuriais atvejais skirtingomis medicininėmis reikšmėmis tą patį terminą yra pavartojęs ne vienas gydytojas. Gali būti, kad vėlesnių tekstų autoriai gydytojai buvo susipažinę su savo kolegų darbais ir tiesiog perėmė terminus tomis reikšmėmis.

Kiekybinio daugiareikšmiškumo atžvilgiu tirtuose tekstuose vyrauja dvinaris daugiareikšmiškumas, t. y. terminai dažniausiai vartojami dviem skirtingomis medicininėmis reikšmėmis. Trinaris ir keturnaris daugiareikšmiškumas nebūdingas.

Kokybinio daugiareikšmiškumo atžvilgiu būdingas vidudalykinis daugiareikšmiškumas, t. y. terminai skirtingomis medicininėmis reikšmėmis vartojami vienos ir tos pačios dalykinės srities (medicinos) lauke.

Esama autorinio daugiareikšmiškumo apraiškų. Mat pasitaiko atvejų, kai terminų pavartojimą ne viena reikšme galima laikyti individualiu arba atsitiktiniu reiškiniu. Tai akivaizdu ir tais atvejais, kai terminų medicininės reikšmės nefiksuotos LKŽ, todėl galima daryti prielaidą, kad tas reikšmes terminui bus suteikęs (-ę) jį savo tekste (-uose) pavartojęs (-ę) gydytojas (-ai).

Pasitaikantys ne viena reikšme pavartoti medicinos terminai rodo, kad pradiniam lietuvių medicinos terminijos formavimosi etape kai kurios medicinos sąvokos dar nebuvo nusistovėjusios ir išsikristalizavusios.

Negalima būtų sutikti su teiginiu, kad daugiareikšmis terminas yra neterminiškas. Aptarti pradinio lietuvių medicinos terminijos formavimosi etapo terminai laikytini terminais, nes jie aiškiai įvardija konkrečias medicinos sąvokas.

SUTRUMPINIMAI

A – *Aušra*

Art – *Artojas*

BK – *Biržų kalendorius*

BL – *Apie blogąją ligą arba syfilį (prancus)*

ChA – *Apie cholera ir kaip nuo jos apsisaugoti*

ChK – *Cholera ir kova su ja*

Dž – *Džiova*

Gdt – *Gydytojas*

GŽK – *Kaip apsireiškia gyvastis žmogaus kūne*

KMŠK – *Kolera, maras, šiltinės ir kruvinoji*

KU – *Kaip užsilaikyti pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą*

LB – *Lietuviškasis balsas*

LimpL – *Limpamosios Ligos ir Kaip nuo jų išsisaugoti*

LytL – *Lytiškos Ligos ir Kaip nuo jų apsisaugoti*

MG – *Medicina ir gamta*

NG – *Naminis gydytojas*

PP – *Pirmoji pagalba nelaiminguose atsitikimuose*

PM – *Patarmės moterims, kurios nori būti sveikos*

RČ – *Raupų čiepyjimas*

RP – *Rūgštasai pienas prof. Mečnikov'o*

SG – *Ką daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume*

Svk – *Sveikata*

Šlt – *Šaltinis*

U – *Ūkininkas*

V – *Varpas*

Vlt – *Viltis*

VŽ – *Vilniaus žinios*

ŽK – *Kaip sutaisytas žmogaus kūnas*

ŽL – *Žmonių ligos*

ŠALTINIAI

- [A. S.] 1906: Nešvarumas ir užsikrėtimas. – *Lietuvos ūkininkas* 19, 253–254.
- [A. V.] 1905: Apie vidurių šiltinę ir kaip nuo jos apsisaugoti. – *Vilniaus žinios* 118, 4.
- [A. V.] 1905: Ką valgyti žiemą? – *Vilniaus žinios* 289, 3–4.
- [A. V.] 1909: Kaip apsisaugoti nuo užsikrėtimo piktąja šiltine. – *Šaltinis* 10, 148–151.
- [A. V.] 1909: Kaip gydyties prakaitavimu? – *Šaltinis* 14, 212–215.
- [A. V.] 1905: Kaip privalo seni žmonės žiemą užlaikyti savo sveikatą? – *Vilniaus žinios* 286, 3.
- [A. V.] 1909: Nuo ko dažniausia žmonės miršta. – *Šaltinis* 1, 4–7.
- [A. V.] 1905: Saulės šviesos vertybė sveikatai. – *Vilniaus žinios* 225, 4.
- [A. V.] 1915: Ta liga lot. *azaena faetido* vadinama [...] (Klausimai ir atsakymai). – *Gydytojas* 1, 3.
- [B.] 1896: Ką daryti nusideginus. – *Ukininkas* 17, 131.
- [B.] 1896: Kaip gydyti skilvio (pilvo) ir žarnų ligas. – *Ukininkas* 4, 28–30.
- [Bendraitis] 1895: Apie pasiutimą. – *Ukininkas* 21, 165–167.
- [D.] 1896: Kaip apsieiti sergant šiltine? – *Ukininkas* 24, 188–189.
- [daktaras A. V.] 1903: Dr. Fr. Esmarch. *Pirmoji pagalba nelaiminguose atsitikimuose*, išvertė daktaras A. V., Tilžė.
- [Dr. A. V.] 1909: Kaip privalo užsilaikyti sergantis džiova, ir kas daryti, kad neužsikrės-tų jaja sveikieji? – *Šaltinis* 20, 308–310; 21, 324–325.

[Dr. A. V.] 1899: *Patarmės moterims, kurios nori būti sveikos*, pagal Zielčaka parašė Dr. A. V., Tilžė

[Dr. A. Vileišis] 1910: Apie kolera ir perspėjančias ją priemones. – *Artojas* 118, 65–66; 19, 69.

[Dr. A. Vileišis] 1910: Apie kūdikių auginimą. – *Šaltinis* 48, 756; 49, 772.

[Dr. A. Vileišis] 1912: Apie lisninkus. Pagal d-rą Mankauskį. – *Artojas* 37, 145–147.

[Dr. A. Vileišis] 1910: Apie maudymąsi atlapame ore. – *Artojas* 33, 125–126.

[Dr. A. Vileišis] 1913: Apšvietimo ir vaikų marumo skaitmenė įvairiose šalyse. – *Šaltinis* 46, 730.

[Dr. A. Vileišis] 1915: Difteritas. – *Gydytojas* 3, 9–12.

[Dr. A. Vileišis] 1914: Kaip privalo užsilaikyti sergantis džiova, ir kas daryti, kad neužsikrėstų jaja sveikieji? – *Gydytojas* 8, 29–32.

[Dr. A. Vileišis] 1910: *Kaip reikia užlaikyti sveikos ir sergančios akys*, Seinai.

[Dr. A. Vileišis] 1909: Kaip reikia užlaikyti sveikos ir sergančios akys. – *Šaltinis* 39, 612–614; 46, 723–724; 49, 772–773.

[Dr. A. Vileišis] 1918: Kas tai yra influenza ir iš ko ji atsiranda? – *Tėvynės sargas* 34, 4–8.

[Dr. A. Vileišis] 1912: Kokia privalo būti sergančių vaikų priežiūra. – *Šaltinis* 17, 264–266.

[Dr. A. Vileišis] 1911: Kova su vabzdžiais (vabalais), užsikrečiamųjų ligų platintojais. – *Šaltinis* 6, 62–63.

[Dr. A. Vileišis] 1913: Oras ir klimatas ir jų svarbumas žmogaus sveikatai. – *Artojas* 27, 105–107; 28, 109–110; 32, 125–126.

[Dr. A. Vileišis] 1910: Plaučių džiova. – *Artojas* 28, 105.

[Dr. A. Vileišis] 1915: Rauplės arba Raupai. – *Gydytojas* 2, 5–8.

[Dr. A. Vileišis] 1913: Sibiro žaizda (Karbunkulas). – *Artojas* 47, 186–188.

[Dr. A. Vileišis] 1911: Skorbutas. – *Šaltinis* 30, 351–352; 31, 364–365.

[Dr. A. Vileišis] 1908: Suteikimas žmogui pirmosios pagalbos paprastų smalkčių apniktam. – *Šaltinis* 45, 707–708.

[Dr. A. Vileišis] 1911: Vanduo. – *Šaltinis* 39, 459–461.

[Dr. E. Draugelis] 1918: Naujoji liga. – *Tėvynės sargas* 36, 13–14.

- [Dr. F. Matulaitis] 1911: *Džiova. Alkoholis*, Chicago, Ill.
- [Dr. J. Basanavicius] 1898: *Medega musu tautiszakai vaistinykystai*, parupino Dr. J. Basanavicius, atspauda isz „Dirvos“, Shenandoah. Pa.
- [Dr. J. Basanavičius] 1913: Follikulinas kaipo pūrgatyvas (Nauji vaistai). – *Medicina ir gamta* 2, 20–21.
- [Dr. K. Grinius] 1921: Žmonių ligos. – *Sveikata* 1, 1–4; 2, 1–3.
- [Dr. K. Jokantas] 1912: Apie lavonų puvimą. – *Šaltinis* 21, 328–329.
- [Dr. K. Jokantas] 1912: Kaip reikia maitinti vaikai nuo 3-čių metų. – *Šaltinis* 14, 211–212.
- [Dr. K. Jokantas] 1910: Keletas žodžių apie bakterijas. – *Artojas* 15, 53–54; 25, 93–94.
- [Dr. K. Jokantas] 1912: Mirtis. – *Šaltinis* 20, 312–313.
- [Dr. K. Jokantas] 1912: Sušalimas ir atšalimas. – *Šaltinis* 8, 116.
- [Dr.] 1897: Dizenterija arba kruvinas viduriavimas. – *Ukininkas* 9, 131.
- [Dr.] 1897: Rachitas arba angliškoji liga. – *Ukininkas* 12, 183.
- [D-ras A. Medinietis] 1905: Apie kudikių auginimą. – *Vilniaus žinios* 19, 2–3.
- [D-ras A. Sketeris] 1910: Karštinės (Šiltinės, Karštligės, lot. Typhus). – *Sveikata* 4, 1–8.
- [D-ras A. Sketeris] 1911: Kila (hernia). – *Sveikata* 11, 1–7.
- [D-ras A. Sketeris] 1912: Švarumas ir sveikata. – *Pasiuntinys* 5, 149–150.
- [D-ras A. V.] 1909: Apalpimas ir pirmoji pagalba. – *Žemdirbys* 12, 9–10.
- [d-ras A. V.] 1904: *Apie blogąją ligą arba syfilį (prancus)*, pagal d-ro M. Člénovo veikalelį sutaisė d-ras A. V., Tilžė.
- [D-ras A. V.] 1905: Apie cholera, ir kaip apsisaugoti nuo jos. – *Vilniaus žinios* 77, 2–3.
- [D-ras A. V.] 1905: Apie vidurių šiltinę ir kaip nuo jos apsisaugoti. – *Vilniaus žinios* 118, 4.
- [D-ras A. V.] 1905: Atsakymas tiems, kurie per laiškus prašo ligonims atsiųsti vaistų. – *Vilniaus žinios* 29, 3.
- [D-ras A. V.] 1907: Cholera ir kova su ja. – *Vilniaus žinios* 125, 2–3; 126, 2.
- [D-ras A. V.] 1907: *Difteritas*, Vilnius.
- [D-ras A. V.] 1907: D-ras Bor. Oks. Raupų čiepyjimas, vertė D-ras A. V. – *Vilniaus žinios* 133, 2.

- [D-ras A. V.] 1907: Ivan Tarchanov. Rūgštasai pienas prof. Mečnikov'o. – *Vilniaus žinios* 101, 2; 102, 2; 103, 2; 104, 2; 105, 2; 108, 2.
- [D-ras A. V.] 1902: *Kaip apsireiškia gyvastis žmogaus kune?*, sutaisė pagal Lunkevyčių D-ras A. V., Tilžė.
- [D-ras A. V.] 1906: Ligonių gydymas senovėje. – *Vilniaus žinios* 281, 1–2.
- [D-ras A. V.] 1905: Meningitis cerebrospinalis epidemica. – *Vilniaus žinios* 163, 3–4.
- [D-ras A. V.] 1905: Vaisių vertenybė iš pusės higienos. – *Vilniaus žinios* 192, 4.
- [D-ras A. V.] 1909: Vaistai nuo uodų įkandimo. – *Žemdirbys* 12, 10.
- [D-ras A. Vileišis, Dr. A. Vileišis] 1910: Aklybė, jos priežastis ir perspėjimo priemonės. – *Artojas* 39, 149–150.
- [D-ras A. Vileišis, Dr. A. Vileišis] 1918: Kokia privalo būti sergančiųjų vaikų priežiūra. – *Tėvynės sargas* 21, 11; 26, 11–12.
- [D-ras A. Vileišis] 1912: Apie drugio ligą. – *Šaltinis* 46, 727–728.
- [D-ras A. Vileišis] 1914: Apie ligą, drugiu vadinamą. – *Gydytojas* 11, 62–64.
- [D-ras A. Vileišis] 1912: Apie niežus. – *Šaltinis* 49, 776.
- [D-ras A. Vileišis] 1918: Apie plaučių džiovą. – *Tėvynės sargas* 7, 14–15.
- [D-ras A. Vileišis] 1908: Apie plaukų slenkimą. – *Vilniaus žinios* 8, 4.
- [D-ras A. Vileišis] 1908: Cholera. – *Vilniaus žinios* 154, 2–3; 155, 2–3; 159, 2–3; 160, 2–3.
- [D-ras A. Vileišis] 1907: Dantys ir jų higijena. – *Vilniaus žinios* 217, 2.
- [D-ras A. Vileišis] 1908: Džiova, jos priežastis ir išsiplėtojimas. – *Vilniaus žinios* 96, 4; 97, 3–4.
- [D-ras A. Vileišis] 1918: Kaip gyventi, kad sveikam būti. – *Tėvynės sargas* 4, 14–15; 5, 15.
- [D-ras A. Vileišis] 1906: *Kaip užsilaikyti pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą*, pagal D-rą Med. L. Volbergą sutaisė d-ras A. Vileišis, Vilnius.
- [D-ras A. Vileišis] 1905: *Kas daryti kad sveiki butume ir ilgai gyventume*, vertė iš lenkų kalbos D-ras A. Vileišis, Vilnius.
- [D-ras A. Vileišis] 1915: Kas yra influenza ir iš ko ji atsiranda? Influcenos gydymas. – *Gydytojas* 6, 22–24.

- [d-ras A. Vileišis] 1915: *Limpamosios ligos ir Kaip nuo jų išsisaugoti?*, parašė d-ras A. Vileišis, Kaunas.
- [D-ras A. Vileišis] 1924: *Naminis gydytojas. Trumpas paprasčiausių ligų aprašymas ir jų gydymas*, antrasis pataisytas leidimas, Kaunas.
- [D-ras A. Vileišis] 1908: *Naminis gydytojas: Trumpas aprašymas prasčiausių ligų ir prasčiausių vaistų kovoje su jomis: / D. 1. Apie žmonių ligas ir jų gydymą*, sutaisė D-ras A. Vileišis, Seinai.
- [D-ras A. Vileišis] 1913: *Oras ir klimatas ir jų svarbumas žmogaus sveikatai*, Seinai.
- [D-ras A. Vileišis] 1918: Rožė. – *Tėvynės sargas* 10, 14.
- [D-ras A. Vileišis] 1914: Sveikatos dalykai. Apie žmogaus džumą. – *Šaltinis* 29, 435–437.
- [D-ras A. Vileišis] 1912: Šaltos kojos – įvairių persišaldymų priežastis. – *Šaltinis* 1, 11.
- [D-ras A. Vileišis] 1910: Tikrieji raupai (rauplės). – *Artojas* 12, 42–43.
- [D-ras E. D.] 1915: Užkrečiamosios ligos. – *Viltis* 70, 2–3.
- [D-ras F. Antaniukas] 1895: *Ką daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume*, vertė iš lenk. kalbos D-ras F. Antaniukas, Tilžė.
- [D-ras F. Matulaitis] 1915: *Lytiškos Ligos ir Kaip nuo jų apsisaugoti*, parašė D-ras F. Matulaitis, antra, peržiūrėta ir pagerinta laida, So Boston, Mass.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Rauplės (lot. Variola vera). – *Sveikata* 8, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1911: Apie drugio ligą. – *Sveikata* 2, 1–5.
- [D-ras K. Grinius] 1911: Apie kurtumą. – *Sveikata* 8, 1–5.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Apie onanizmą. – *Sveikata* 12, 1–6.
- [D-ras K. Grinius] 1909: Difteritas. – *Sveikata* 6, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Influenca (Irmèdè, Kaulaligė). – *Sveikata* 11, 1–5.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Kokliušas (Didysis Kosulys, lot. Pertussis arba Tussis Convulsiva). – *Sveikata* 7, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Nuomarius (Epilepsia). – *Sveikata* 1, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1910: Reumatizmas. – *Sveikata* 5, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1911: Sifilis ir „606“. – *Sveikata* 1, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1909: Skarlatina. – *Sveikata* 4, 1–8.
- [D-ras K. Grinius] 1909: Tymai (Jedra, Blusinės; lot. Morbilli). – *Sveikata* 5, 1–8.

- [D-ras K. Grinius] 1911: Triperis. – *Sveikata* 3, 1–7.
- [D-ras K. Grinius] 1921: *Žmonių ligos*, Kaunas.
- [D-ras K. Grinius] 1920: *Žmonių ligos*. – *Sveikata* 5–6, 1–4.
- [D-ras K. Jokantas] 1910: Kam reikalingos pirtis. – *Šaltinis* 44, 694.
- [D-ras med. P. Avižonis] 1920: *Kova su limpamomis ligomis*, Raseiniai.
- [D-ras P. Avižonis] 1913: Aklumas ir trachoma Lietuvoje. – *Lietuvių tauta* 2(2), 181–190.
- [D-ras P. Avižonis] 1907: Keletas žodžių apie šundaktarius. – *Vilniaus žinios* 185, 2–3.
- [D-ras P. Avižonis] 1911: Pasigelbėjimas nelaiminguose atsitikimuose. – *Ūkiškasis kalendarius 1911 metams*, Brooklyn, N. Y., 62–66.
- [D-ras S. Matulaitis] 1913: Anatomijos, fiziologijos, patologijos bei chemijos lietuviška terminologija. – *Medicina ir gamta* 2, 9–12.
- [D-ras V. A.] 1901: *Trumpi šneka apie limpančias ligas ir kaip nuo jų apsiginti*, parašė D-ras V. A., Tilžė.
- [Draugaitis] 1891: Apie rauples. – *Ukininkas* 2, 77–84.
- [D-ro P. Avižonies] 1913: *Aklumas ir trachoma Lietuvoje*: referatas skaitytas 1912 m. Lietuvių mokslo dr.-jos visuotin. susirinkime, atspauzdinta iš „Lietuvių tautos“, Vilnius.
- [Drs. J. Bs.] 1883: Keli žodžiai apie kolerą. – *Auszra* 4, 110–113; 5, 138–143.
- [G. K.] 1892: Kaltunas (lotyniskai Plica polonica). – *Ukininkas* 1, 18–21.
- [Gydytojas K. J., Dr. K. J.] 1913: Žmogaus amžiaus ilgumas. – *Vadovas* 16, 62, 158–173; 16, 63, 274–281.
- [Gydytojas] 1896: Skarlatina. – *Ukininkas* 20, 153–156.
- [Hygiėjos tarnas] 1889: Hygiėna. I. Arbata. – *Varpas* 1, 8–9.
- [Hygiėjos tarnas] 1889: Hygiėna. III. Tabakas. – *Varpas* 3, 40–41; 4, 60–61; 8, 120.
- [Hygiėnos tarnas] 1895: Alkoholis ir alkoholizmas. – *Varpas* 9/10, 155–157.
- [J. S. Kūksztis] 1885: Hypnoskopas. – *Auszra* 10/11, 319–325.
- [J. Slibinas] 1892: Difteritas, smauginyczia, kaklinė (lotyniskai – diphtheritis). – *Ukininkas* 8, 293–297.
- [J. Slibinas] 1892: Prancuzligė arba piktoji liga (lotyniskai – syphilis). – *Ukininkas* 6/7, 230–237.
- [J. Szl.] 1885: Ar kenkia rukymas tabako. – *Lietuwiskasis Balsas* 2, 6–7.

- [J.] 1890: Gražumas žmogaus gymyje, pagal H. Spencer'į išvertė J. – *Varpas* 3, 37; 4, 53–55; 5, 68–70.
- [K. Gr.] 1890: Dizenterija (arba Raudonoji, Kruvinoji, Greitoji). – *Ukininkas* 3, 39–40; 4, 53–55.
- [K. Gr.] 1920: Niežai (Lot. Scabies). – *Sveikata* 2, 1.
- [Kagė] 1920: Apie plaukų slinkimą ir triušimą. – *Sveikata* 4, 2.
- [Karo gydyt. E. Draugelis] 1915: Kai-kurios užkrečiamosios ligos. – *Viltis* 85, 2–3.
- [Kg.] 1921: Pasenėjimas. – *Sveikata* 6, 1–2.
- [M. Sk-ra] 1897: Lietuviški ligų vardai. – *Varpas* 3, 41–42.
- [P. A.] 1899: Apie vaikų viduriavimą. – *Ukiškas Kalendorius ant metų 1900*, Vilnius, 34–44.
- [P. A.] 1898: Kaip užlaikyti vaikų sveikatą? – *Ukininkas* 3, 39–41.
- [Paulius] 1890: Du nuodingu augalu. – *Varpas* 2, 20–21.
- [Paulius] 1890: Mikroorganizmai. – *Varpas* 7, 105–107; 8, 122–124; 10, 153–154.
- [R.] 1889: Influenza. – *Varpas* 12, 184.
- [S. M.] 1913: Bismutum subnitricum hyperchlorhydrijoj ir ulcum ventrikuli. – *Medicina ir gamta* 1, 18–19.
- [S. M.] 1902: *Kaip sutaisytas žmogaus kunas*, parašė S. M. Plymouth, Pa.
- [Vaistininkas (Daktaras)] 1893: Apie kolerą. – *Kaip atsiginti nū Koleros ir kiti Naudingi skaitymai*, Tilžė, 14–27.
- [Vaistininkas] 1890: Apie džiova. – *Ukininkas* 5, 74–75.
- [A. V.] 1915: Kaip reikia užsilaikyti, kad apsisaugojus nuo kruvinosios (dizenterijos) ir nuo koleros. – *Aušra* 31, 399–401.
- Aklumas, jo priežastys ir perspėjimo priemonės. – *Vilniaus žinios* 28, 1909, 2–3.
- Ankstybas chroniškų ligų gydymas. – *Vilniaus žinios* 222, 1906, 3.
- Apie Auginima Kudikelū. – *Naujasis Keleivis* 20, 1880, 119.
- Apie cholera ir kaip nuo jos apsisaugoti* 77, atspausa iš „V. Ž.“, Vilnius, 1905.
- Apie homeopatiją. – *Sveikata* 9, 1912, 33–34.
- Apie kirmėles pas vaikus. – *Ukininkas* 8, 1897, 120–121.
- Apie kolerą ir kaip nuo jos apsisaugoti. – *Gydytojas* 4, 1915, 13–16; 5, 1915, 17–18.

Apie kraujo pludimus. – *Sveikata* 10, 1913, 37–38.

Apie neurasteniją. – *Sveikata* 11–12, 1912, 41–43.

Blėdis neščioms ir žindamomis moterims nuo alaus vartojimo. – *Vilniaus žinios* 240, 1906, 3.

Būto pravėdinimas vasarą. – *Vilniaus žinios* 127, 1906, 4.

Cholera ir kova su ja, vertė D-ras A. V., Vilnius, 1907.

Difteritas. – *Vilniaus žinios* 93, 1907, 2; 94, 1907, 2.

Dr. Fr. Esmarch 1903: *Pirmoji pagelba nelaiminguose atsitikimuose*, išvertė daktaras A. V., Tilžė.

D-ras Bor. Oks. 1908: *Raupų čiepyjimas. (Šneka su jauna motina)*, Vilnius.

D-ras Bor. Oks. 1907: *Raupų čiepyjimas. (Šneka su jauna motina)*, vertė D-ras A. V. – *Vilniaus žinios* 133, 2; 134, 2; 135, 2; 136, 2.

Droper John Willam 1887: *Ugis Zmogaus. – Lietuwiszkasis Balsas* 5/6, 57–60; 8, 98–98.

Dr. S. A. Knopf 1903: *Džiova ir kova su ja: populiariškas konkursinis darbas apdovano-tas ant kongreso Berlyne (24–27 gegužė 1899 m.) susirinkusio apsvarstyti kovos įrankius su džiova*, sutaisė D-ras A. V., Tilžė.

Džiova Lietuvoj ir kova su ja: D-ro J. Bagdonavičiaus paskaita L. M. D-jos susirinki-me. – *Viltis* 144, 1914, 1–2.

Girtuoklybė – mūsų rykštė, Vilnius, 1907.

Ką daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume, vertė iš lenk. kalbos D-ras F. Antanieu-kas, Tilžė, 1895.

Kaip apsieiti su ligoniu, vidurių šiltine susirgusiu? – *Vilniaus žinios* 122, 1905, 3–4.

Kaip apsireiškia gyvastis žmogaus kune?, sutaisė pagal Lunkevychių D-ras A. V., Tilžė, 1902.

Kaip užsilaikyti pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą, pagal D-rą Med. L. Volbergą sutaisė d-ras A. Vileišis, Vilnius, 1906.

Kas daryti kad sveiki butume ir ilgai gyventume, vertė iš lenkų kalbos D-ras A. Vileišis, Vilnius, 1905.

Kas reikia žinoti apie džiovą, iš vok. klb. vertė d-ras Bagdonavičius. – *Viltis* 62, 1913, 2–3.

Kas reikia žinoti apie džiovą, iš vokiečių kalbos vertė D-ras Bagdonavičius, Vilnius, 1913.

Kas reikia žinoti apie džiovą, iš vokiečių kalbos vertė D-ras Bagdonavičius, Vilnius, 1920.

Kas reikia žinoti apie lyties ligas, vertė iš vokiečių kalbos D-ras J. Bagdonas, Kaunas, 1920.

Kas tai yra liga gumbas? – *Ukininkas* 4, 1896, 28.

Keli žodžiai apie niežus. – *Szvieta* 3, 1888, 78–83.

Keli žodžiai apie alaus ir degtinės vartojimą. – *Biržų kalendorius*, 1913, 60–64.

Kolera, maras, šiltinės ir kruvinoji, parašė Karo gydytojas E. Draugelis, Vilnius, 1914.

Kolera. – *Viltis* 159, 1914, 2–3.

Kūdikių žindymas ir penėjimas, vertė Atgalainis, Tilžė, 1904.

Limpamosios ligos ir Kaip nuo jų išsisaugoti?, parašė d-ras A. Vileišis, Kaunas, 1915.

Mokykla ir užkrečiamosios ligos. – *Šaltinis* 3, 1912, 36.

Naminis gydytojas. Trumpas prasčiausių ligų aprašymas ir jų gydymas, antrasis pataisytas leidimas, Kaunas, 1924.

Naminis gydytojas: Trumpas aprašymas prasčiausių ligų ir prasčiausių vaistų kovoje su jomis: / D. 1. Apie žmonių ligas ir jų gydymą, sutaisė D-ras A. Vileišis, Seinai, 1908.

Nemalonus kvapsnys. – *Šaltinis* 23, 1911, 267–268.

Nuomario (epilepsijos) gydymas bromu (Referatai). – *Medicina ir gamta* 1, 1913, 16–18.

Pamokinimas kaip nūg cholieros gintiesi, vertė A. Sketeris, Tilžė, 1893.

Patarimai sveikatos dalykuose: [atsakymai į skaitytojų klausimus]. – *Šaltinis* 9, 1914, 140.

Patarmės moterims, kurios nori buti sveikos, pagal Zielčaka parašė Dr. A. V., Tilžė, 1899.

Patarmės moterims, kurios nori buti sveikos, pagal Zielčaka parašė Dr. A. Vileišis, 2-oji laida, Vilnius, 1906.

Perkaitimas nuo saulės spindulių ir stabligė nuo tvanko arba kaitros. – *Vilniaus žinios* 184, 1905, 4.

Rožė. – *Aušra* 32, 1915, 418–419.

Sveikatos reikalai. – *Šaltinis* 17, 1914, 258–262.

Šaltos kojos kaip priežastis įvairių persišaldymų. – *Vilniaus žinios* 146, 1906, 4.

Šiltinės. – *Gydytojas* 10, 1914, 37–40; 11, 1914, 61–62.

Škarlatina. – *Vilniaus žinios* 219, 1906, 3.

Taisyklės palaikyti mokinių sveikatą namie ir mokykloj. – *Šaltinis* 43, 1913, 680–681.

Tarchanov Ivan 1907: *Rūgštasai pienas prof. Mečnikov'o. Įrankis liaudies sveikatos užlaidymui*, vertė D-ras A. V., Vilnius.

Trumpi šneka apie limpančias ligas ir kaip nuo jų apsiginti, parašė D-ras V. A., Tilžė, 1901.

Užkrečiamosios ligos, parašė gydytojas E. D., Vilnius, 1914.

LITERATŪRA

Chromá Marta 2011: Synonymy and polysemy in legal terminology and their applications to bilingual and bijural translation. – *Research in Language* 9.1, 31–50. Prieiga internete: <https://scholar.google.lt/citations?user=zMwcBXoAAAAJ&hl=lt&oi=sra> [žiūrėta 2020-08-08].

Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.

Gangemi Aldo, Pisanelli Domenico M., Steve Geri 2000: Understanding Systematic Conceptual Structures in Polysemous Medical Terms. – *Proc AMIA Symposium*, 285–289. Prieiga internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2243923/pdf/procamiasymp00003-0320.pdf> [žiūrėta 2020-08-06].

Keinys Stasys 1982: Terminų vienareikšmiškumas (idealas ir tikrovė). – *Sintaksės ir semantikos klausimai*: respublikinės ir mokslinės konferencijos, skirtos TSRS įkūrimo 60-mečiui, pranešimų tezės, 1982 m. spalio 4–5 d., Šiauliai, 89–90.

Laurén Christer, Myking Johan, Picht Heribert 1998: *Terminologie unter der Lupe*, Vienna: TermNet.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <http://www.lkz.lt/>.

MedŽ – *Medicinos terminų žodynas*, V. Astrauskas, S. Biziulevičius, S. Pavilonis, A. Vaitilavičius, A. Vileišis, specredaktoriai A. Rimkūnas, G. Stasiulionytė, A. Šuminas, Vilnius: Mokslas, 1980.

Polysemy: Theoretical and Computational Approaches 2000, Edited by Yael Ravin and Claudia Leacock, New York: Oxford University Press. Prieiga internete: <https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=Bt5gexKhIIQC&oi=fnd&pg=PR8&-dq=Polysemy:+Theoretical+and+Computational+Approaches&ots=zbHBcMxq3R&->

sig=Eiwm_7hAKYVAZFIVRZ0N9Uab1rg&redir_esc=y#v=onepage&q=Polysemy%3A%20Theoretical%20and%20Computational%20Approaches&f=false [žiūrėta 2020-08-13].

Skujiņa Valentīna 2002: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*, Rīga: LVI.

Stančienė Dalia Marija 2008: „Logos“. – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* XIII, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 573.

Stunžinas Robertas 2009: Daugiareikšmiai ir homoniminiai statybos liaudies terminai. – *Terminologija* 16, 68–92.

Šalkauskis Stasys 1991: *Raštai II: Filosofijos ir pedagogikos terminija*, Vilnius: Mintis.

Ullmann Stephen 1951: *The principles of semantics*, Glasgow: Jackson.

Zemlevičiūtė Palmira 2009: *Lietuvių medicinos terminologijos raida XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje*: daktaro disertacija, Kaunas.

Ахманова Ольга Сергеевна 2005: *Словарь лингвистических терминов*, Москва: КомКнига.

Бекишева Елена Владимировна, Грошева Анна Алексеевна 2017: Эволюция лингвистического учения о многозначности и медицинская терминология. – *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика* 14, 41–47. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_28766368_39147775.pdf [žiūrėta 2020-08-12].

Вольберг Даниил Маркович 2017. Полисемия и омонимия в английской медицинской терминологии. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 3–2(69), 74–78. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_28423160_47798135.pdf

Головин Борис Николаевич, Кобрин Рафаил Юрьевич 1987: *Лингвистические основы учения о терминах*, Москва: Высшая школа.

Гончарук Виктор Владимирович, Гущина Людмила Николаевна 2009: Пути развития полтсемии и ее роль в медицинской терминологии. – *Журнал Гродненского государственного медицинского университета* 3(27), 123–125. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_19092106_63963143.pdf [žiūrėta 2020-08-12].

Гринев Сергей Викторович 1993: *Введение в терминоведение*, Москва: Московский лицей.

Даниленко Валерия Петровна 1977: *Русская терминология: опыт лингвистического описания*, Москва: Наука.

Емельянова Ольга Николаевна 2003: Омонимия и смежные явления. – *Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник*, Москва: Флинта: Наука, 390–392.

Емельянова Ольга Николаевна 2003: Полисемия. – *Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник*, Москва: Флинта: Наука, 486–488.

Зимовая Мария Владимировна 2011: *Многозначность в терминологии*: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Prieiga internete: https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01004916973.pdf [žiūrėta 2020-08-08].

Киселева Светлана Владимировна, Росянова Татьяна Сергеевна 2013: К построению типологии многозначности терминов. – *Вопросы когнитивной лингвистики* 4(037), 115–122. Prieiga internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-postroeniyu-tipologii-mnogoznachnosti-terminov/viewer> [žiūrėta 2020-08-08].

Кожанов Александр Александрович 2014: Реоднозначность полисемия и омонимия в юридической терминологии (на материале немецкого языка). – *Вестник Брянского государственного университета* 2, 351–357. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_23491603_66557290.pdf [žiūrėta 2020-07-21]

Маркович Вольфберг Даниил 2017: Полисемия и омонимия в английской медицинской терминологии. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 3–2(69), 74–78. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_28423160_59707314.pdf [žiūrėta 2020-08-12].

Марузо Жюль 2004: *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Едиториал УРСС.

Нашиванько Одъга Викторовна 2013: Виды семантической неоднозначности терминов медицинской косметологии в современном русском языке. – *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»* 11, Вип. 19, Т. 2, 138–143. Prieiga internete: http://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/ffil/program_56a7dacb59dbf.pdf [žiūrėta 2020-08-08].

Прохорова Валентина Николаевна 1996: *Русская терминология (лексико-семантическое образование)*, Москва: Филологический факультет.

Сакаева Людмила Радиковна и др. 2017: Полисемия и омонимия в медицинской терминологии (на материале нозологических терминов английского и русского языков). – *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки* 6, 111–120. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_30764408_13983590.pdf [žiūrėta 2020-08-12].

Соколов М. М., Кириллова Татьяна Сергеевна 2017: Полисемия в медицинской терминологии. – *Современная наука теоретический и практический взгляд*: материалы Международной научно-практической конференции, Москва: Перо, 86–89. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_32441316_75564706.pdf.

Суперанская Александра Васильевна, Подольская Наталия Владимировна, Васильева Наталия Владимировна 1989: *Общая терминология: Вопросы теории*, Москва: Наука.

Татаринов Виктор Андреевич 1996: *Теория терминоведения 1: Теория термина история и современное состояние*, Москва: Московский лицей.

Татаринов Виктор Андреевич 2006: *Общее терминоведение: энциклопедический словарь*, Москва: Московский Лицей.

Трегубов Андрей Николаевич 2011: Полисемия: проблемы и пути возможного решения. – *Знание. Понимание. Умение* 1, 179–183. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_163555333_55116403.pdf [žiūrėta 2020-07-31].

Ходакова Анастасия Геннадьевна 2009: Полисемия термина как следствие полисемии его общеупотребительного источника. – *Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. Серия: Современные лингвистические и методико-дидактические исследования* 12, 120–129. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary__12993086_85482613.pdf [žiūrėta 2020-07-31].

Шетле Тайбат Владимировна 2009: Полисемия и омонимия в терминологии (на примере англоязычных терминов банковского дела). – *Известия высших учебных заведений. Паволжский регион. Гуманитарные науки* 3(11), 104–111. Prieiga internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/polisemiya-i-omonimiya-v-terminologii-na-primere-angloyazychnyh-terminov-bankovskogo-dela/viewer> [žiūrėta 2020-08-08].

On Polysemy of Medical Terms of Late 19th – Early 20th Century

SUMMARY

The article discusses the polysemous medical terms used by Lithuanian doctors in medical and healthcare publications written in popular scientific style at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century.

It was found that polysemous terms were not very common at the initial stage of the formation of Lithuanian medical terminology – out of a rather large number of sources (98 medical publications of different scope and different authors/doctors were reviewed), only eleven terms used in multiple meanings were found, e.g., *veidas* “facies” and “zygoma”, *pilvas* “venter” and “gaster”, *pilvelis* “ventriculus” and “gaster”, *nosis* “nasus” and “naris”, *kruvinas viduriavimas* “dysentheria” and “diarrhoea cruenta”, *drugys* “malaria” and “febris intermittens”, *dusulys* “dyspnoea” and “asthma bronchiale”, *vabalėlis* “parasitus” and “microbium”, *sėkla* “ligų užuomazga” and “sperma”.

It was established that the boundaries of certain medical terms of the period under analysis were not very strictly defined. They followed the laws of general language, as they were taken from it by doctors themselves.

Different medical meanings of terms fully reveal in the context only or when the same terms used in different contexts are compared.

The words of general language taken by doctors with different meanings associated with them are used as polysemous medical terms. Consequently, the terms under discussion had not yet departed from general language, and their polysemy originated from it in the process of terminologization or, in other words, the polysemy of medical terms derived from the polysemy of general-language words. On the other hand, when used in medical texts, they are no longer general-language words but terms. Hence, we can say that polysemy reduces as we move along the road of terminologization. It denies the assertion that polysemy is widespread in terminology.

The study rejects the theoretical insight that the term of simple morphology and formation is prone to polysemy. A greater part of the medical terms in question are derivatives, one of them is a composite term.

It was observed that in some cases several doctors used the same term in different medical meanings. It is likely that the authors/doctors of later texts were familiar with the works of their colleagues and simply took those terms with the meanings associated with them.

The texts under analysis are dominated by binary polysemy, i.e., the terms are usually used in two different medical meanings. Ternary and quaternary polysemy is not a characteristic feature, though isolated cases of such polysemy were found as well.

The terms are used in different medical meanings in the domain of the same subject (medicine).

Certain manifestations of the so called author's polysemy were identified. There are cases when the use of terms in multiple meanings may be considered an individual or random phenomenon. It is commonplace in such cases when the medical meanings of terms are not established in the Lithuanian academic dictionary, and we can thus assume that the doctor(s) using the term in the text(s) assigned those meanings to the term at his/her/their discretion.

Occasional use of medical terms in several meanings shows that at the initial stage of the formation of Lithuanian medical terminology certain medical concepts were not yet established and crystallized.

The theoretical assumption that polysemous terms should not be considered terms cannot be supported. The medical terms under discussion should be considered terms, because they clearly indicate specific medical concepts.

Įteikta 2020 m. rugsėjo 7 d.

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

palmira.zemleviciute@lki.lt